

УДК: 37:004

Мельник Анна Іванівна

учениця 11А класу

Великотур'янський ліцей Долинської міської ради Івано-Франківської області,

с. Велика Тур'я, Україна

melnukanna2009@gmail.com

Бабінець Надія Василівна

вчитель інформатики

Великотур'янський ліцей Долинської міської ради Івано-Франківської області,

с. Велика Тур'я, Україна

nadjakrainyk@gmail.com

МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Анотація. У статті досліджено ефективність використання технологій штучного інтелекту в перекладі українських фразеологізмів як складних лінгвокультурних одиниць. Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій та широким впровадженням онлайн-перекладачів у навчальну й повсякденну практику, що потребує оцінки їхньої якості у відтворенні образного мовлення. Метою дослідження є порівняння результатів перекладу фразеологізмів, виконаного засобами штучного інтелекту та людиною, а також виявлення типових помилок машинного перекладу.

Методика дослідження передбачала відбір 15 українських фразеологізмів та їх переклад двома способами: за допомогою онлайн-перекладача і власноруч. Отримані результати було проаналізовано за критеріями точності, адекватності змісту та збереження образності. У ході дослідження встановлено, що лише незначна частина перекладів, здійснених ШІ, є повністю адекватною, тоді як переважна більшість має буквальний характер і не передає переносного значення фразеологізмів. Це призводить до втрати семантики, емоційного забарвлення та комунікативної доречності висловів.

З'ясовано, що машинний переклад ефективно працює з простими мовними конструкціями, однак має суттєві обмеження при інтерпретації культурно маркованих одиниць. На відміну від алгоритмів, людина здатна враховувати контекст, національно-культурні особливості та добирати відповідні еквіваленти іншою мовою. Узагальнення результатів показало, що 80% перекладів ШІ є дослівними і некоректними, що підтверджує необхідність людського втручання у процес перекладу.

У висновках обґрунтовано, що штучний інтелект доцільно використовувати як допоміжний інструмент, проте він не може повністю замінити перекладача, особливо у сфері художнього та фразеологічного перекладу. Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні алгоритмів обробки природної мови з урахуванням лінгвокультурних чинників.

Ключові слова: штучний інтелект, машинний переклад, фразеологізми, переклад, мовні технології, онлайн-перекладач.

1. ВСТУП

Часто можна почути думку, що штучний інтелект зможе повністю замінити перекладачів, що скоро ця професія втратить свій сенс існування. Тому мені стало цікаво дослідити, наскільки добре ШІ справляється з перекладом складних мовних конструкцій, таких як фразеологізми та крилаті вислови.

Це дослідження допоможе краще зрозуміти, чи справді професія перекладача може втратити актуальність у майбутньому або ж роль людини у перекладі все ще залишиться важливою. Можливо, у майбутньому результати цього дослідження та

досвід написання цієї статті допоможуть мені краще зрозуміти особливості та нюанси перекладу і стануть корисними у подальшому навчанні за обраною спеціальністю [1; 2].

У сучасному світі стрімкий розвиток інформаційних технологій значно вплинув на процес міжмовної комунікації. Сьогодні можливості штучного інтелекту стали доступними кожному користувачеві мережі Інтернет і широко використовуються як у навчанні, так і в повсякденному житті [3]. Сучасний онлайн-перекладач дає можливість швидко отримати переклад текстів різної складності, що значно економить час та спрощує процес розуміння інформації, написаною іноземною та не знайомою для нас мовою [4].

Проте, незважаючи на часте вдосконалення такого перекладу, його якість все ще залишається недостатньо точною у випадках, коли йдеться про образні мовні засоби. Я б навіть сказала, що в деяких моментах такі переклади зовсім втрачають свій сенс. Особливі труднощі виникають під час перекладу фразеологізмів, ідіом та крилатих висловів, адже значення цих лінгвістичних одиниць, перекладених з однієї мови на іншу, можна сказати, майже ніколи не співпадає з їх значенням у мові оригіналу.

На відміну від ШІ-перекладу, людина здатна розпізнавати переносне значення фразеологізмів, правильно пояснювати їх зміст і добирати еквіваленти іншою мовою. Саме тому я вирішила, що порівняння результатів перекладу фразеологізмів людиною та машиною є актуальним питанням сучасного вивчення мов [5].

Постановка проблеми. Фразеологізми є важливою частиною мови, вони передають не лише значення слів, а й культурні, історичні, генетичні особливості. Буквальний переклад таких виразів часто призводить до втрати їхнього справжнього змісту [6].

Сучасні системи машинного перекладу інколи перекладають фразеологізми дослівно, що робить переклад незрозумілим або неточним. Це створює проблему для користувачів, які покладаються на онлайн-перекладачі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що машинний переклад базується на аналізі текстових даних за допомогою алгоритмів. Такі системи можуть правильно перекладати окремі слова або прості речення, однак часто мають труднощі з перекладом фразеологізмів і крилатих висловів. Саме тому переклад фразеологізмів, виконаний людиною, зазвичай є більш наближеним до його первісного значення [7; 8].

У багатьох статтях уже досліджено принципи роботи машинного перекладу та його роль в сучасному світі. У роботі Тимчик М., Драбова Н. досліджено використання інструментів штучного інтелекту для перекладу комп'ютерної термінології. Гаврилова І. та Перинець К. Ю. у своїх статтях описують особливості перекладу фразеологізмів та ідіом. Грона Н. В., Семенов О. М. дослідили роль штучного інтелекту у мовній підготовці майбутніх вчителів. Куликова В. у своїй роботі говорить про користь та шкоду штучного інтелекту у перекладі. А Євстратов Ю. І. показує, як використовують штучний інтелект у навчанні перекладу в умовах цифровізації вищої лінгвістичної освіти [9; 10].

Мета дослідження. Оскільки фразеологізми є дуже специфічними одиницями мови, їх адекватний переклад є надзвичайно важливим для інтелектуальних систем. Дослідження дозволить нам виявити типові помилки онлайн-перекладача та обґрунтувати незамінність людського чинника у художньому та лінгвокультурному перекладі. Мета - порівняти якість перекладу українських фразеологізмів за допомогою людини та сучасного штучного інтелекту.

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Для проведення дослідження я обрала 15 українських фразеологізмів. Кожен з них було перекладено двома способами: за допомогою сучасного онлайн-перекладача та за допомогою людини.

Отримані результати було порівняно для визначення точності перекладу.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Порівняльний аналіз перекладів поданий у *Таблиці 1*.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз

Порівняння перекладів			
Фразеологізм	Сучасний онлайн-переклад	Переклад мною	Коментар до помилки
1. Бачити смаленого вовка	To see a charred wolf	To be aware	III переклав буквально. Фразеологізм означає досвідчену людину, тому зміст переданий неправильно.
2. Вискочити як Пилип з конопель	To jump out like Philip from hemp	To appear unexpectedly	Перекладач зробив буквальный переклад. В англійській це не має сенсу і не передає значення несподіваної появи.
3. Продавати зуби	To sell teeth	To smile	III переклав буквально. Це не передає значення фразеологізму, тому переклад неправильний.
4. Вскочити у халепу	Get into trouble	Get into trouble	Переклад III правильно передає зміст фразеологізму. Помилки немає.
5. Як сир у маслі жити	Live like cheese in butter	To live in wealth	Переклад буквальный. Значення фразеологізму - жити дуже добре, тому зміст втрачений.
6. Важким духом дихати	To breathe heavily	To be angry	III переклав буквально. А фразеологізм означає сердитися або бути роздратованим, тому значення передано неправильно.
7. Як горохом об стіну	Like a pea against a wall	When a person is ignored	Переклад буквальный. Фразеологізм означає, що людину не слухають або ігнорують.

Порівняння перекладів			
Фразеологізм	Сучасний онлайн-переклад	Переклад мною	Коментар до помилки
8. Вставляти палиці в колеса	To put spokes in the wheels	To interfere	Переклад ШІ фактично правильний, тому що в англійській мові є такий самий вираз (“put spokes in the wheels”), який означає заважати.
9. Без тижня день	Day without a week	Recently	Переклад буквальный. Фразеологізм означає короткий час, тому зміст не передано.
10. Як за водою піти	How to go for water	To disappear	ШІ переклав буквально, неправильно.
11. Стріляний горобець	Shot sparrow	Experienced person	Переклад буквальный. Фразеологізм означає досвідчену людину, тому переклад неправильний.
12. Підсунути свиню	To push a pig	To make trouble	Переклад буквальный. Насправді, це означає робити комусь неприємність або підставити когось.
13. Спуститися з небес на землю	To descend from heaven to earth	To take reality for granted	Переклад буквальный. Значення фразеологізму - почати реально дивитися на ситуацію.
14. Виводити на чисту воду	To bring to clean water	To expose a lie	Переклад буквальный, неправильний.
15. Немов з мармуру виструганий	As if hewn from marble	Majestic	Переклад буквальный. ШІ не передає значення краси або досконалості людини.

За результатами дослідження виявлено: 13% ШІ надав ідентичний за змістом переклад (категорія А); у 7% фразеологізмів переклад зрозумілий, але втрачено художність (категорія Б); у 80% - дослівний переклад, що втратив сенс (категорія В).

Візуальне представлення результатів даного дослідження подано на *Рис. 1*.

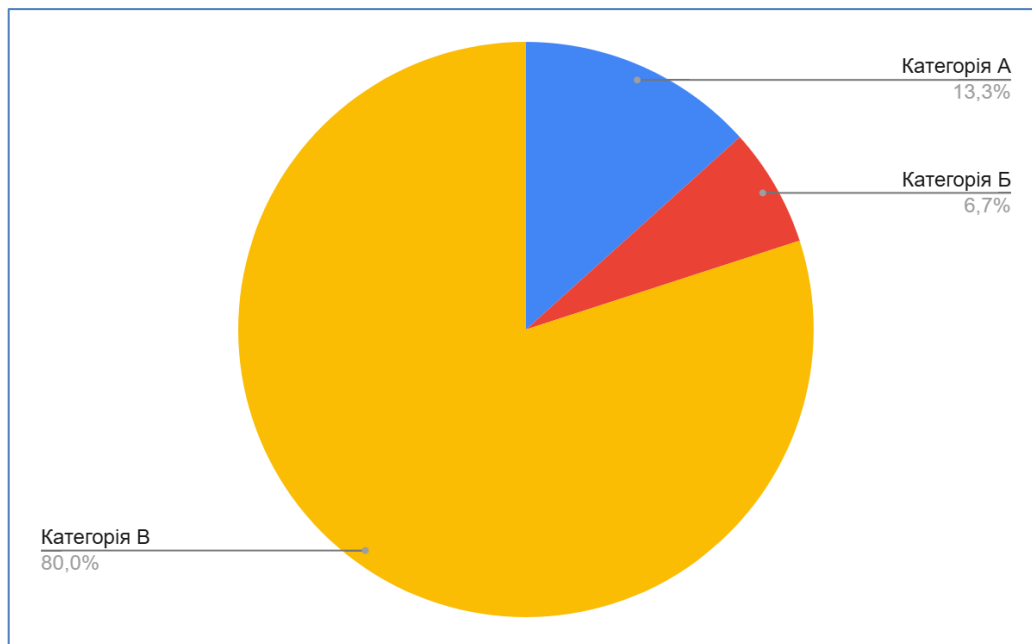

Рис. 1. Візуальне представлення результатів перекладу

ВИСНОВОК

Я переконана, що краса й самобутність української мови розкриваються саме у фразеологізмах, бо через образність, влучність та емоційність цих лінгвістичних одиниць відображаються національний характер, побут і мудрість народу. Ці стійкі вислови роблять мовлення лаконічним, дотепним і виразним, підсилюючи оцінку висловленого та надаючи йому (мовленню) художнього забарвлення; вони перетворюють звичайні фрази на яскраві картини. Тому мусить залишатися важливим: не втратити їхнє первісне значення при перекладі на інші мови.

Звісно, штучний інтелект може допомагати у перекладі, який стосується різних сфер людської діяльності, але з упевненістю можу сказати: ШІ не здатний повністю замінити людину-перекладача, тому що тільки людина глибоко розуміє контекст, прихований зміст, дуже часто навіть емоцію! висловів та особливості мови, які є надзвичайно важливими для міжмовного перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грона Н. В., Семеног О. М. Штучний інтелект у мовній підготовці майбутніх вчителів: можливості та виклики. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2025. Вип. 9. С. 135–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/philspu/2025.9.24>.
2. Євстратов Ю. І. Використання штучного інтелекту у навчанні перекладу в умовах цифровізації вищої лінгвістичної освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13382741>.
3. Баранов О.А. Визначення терміна «штучний інтелект». *Інформація і право*. 2023. No 1 (44). С. 32–49.
4. 7 typical problems in machine translation (+ how to solve them). *TranslatePress*. URL: <https://translatepress.com/problems-in-machine-translation/> (дата звернення: 24.02.2026).
5. Гаврилова І. Особливості перекладу фразеологізмів та ідіом. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 41, т. 1. С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-18>.

6. Перинець К. Ю. Особливості перекладу українських фразеологізмів в методиці УМІ (соматичні фразеологізми). *Інституційний репозитарій НТУ «Дніпровська політехніка»*. 2023. URL: <https://ir.nmu.org.ua/entities/publication/b0f3c4a6-fb8f-45f0-9d78-1422e2b593cb> (дата звернення: 24.02.2026).
7. Можливості ШІ в перекладі. *Aventa*. URL: <https://aventa.com.ua/ua/blog/shtuchnij-intelekt-u-perekladi.html> (дата звернення: 24.02.2026).
8. Куликова В. Штучний інтелект у перекладі: користь чи шкода? *Причорноморські філологічні студії*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsps-2025.1.8>.
9. Тимчик М., Драбов Н. Використання інструментів штучного інтелекту для перекладу комп'ютерної термінології. *Acta Academiae Beregsiensis, Philologica*. 2025. Т. 4, № 2. С. 23–44. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-2-23-44>.
10. The simplest guide to neural machine translation. *Lokalise*. URL: <https://lokalise.com/blog/neural-machine-translation/> (дата звернення: 24.02.2026).

Матеріал надійшов до редакції 04.03.2026 р.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE CAPABILITIES IN TRANSLATING UKRAINIAN IDIOMS

Anna Melnyk

11th-grade student

Velyka Turia Lyceum of Dolyna City Council, Ivano-Frankivsk Region

Velyka Turia, Ukraine

melnukanna2009@gmail.com

Nadiia Babinets

Informatics teacher

Velyka Turia Lyceum of Dolyna City Council, Ivano-Frankivsk Region

Velyka Turia, Ukraine

nadjakrainyk@gmail.com

Abstract. The article explores the possibilities of using artificial intelligence to translate Ukrainian idioms (phraseological units). A comparison is made between translation results obtained through online translators and those performed by a human. It is determined that modern online translation often renders idioms literally, leading to a loss of their meaning and emotional nuance, which makes the text unclear or inappropriate. However, humans are capable of translating such expressions according to their contextual meaning. The study concludes that while artificial intelligence can assist in translation, it is not yet capable of fully replacing a human translator.

Keywords: artificial intelligence, machine translation, idioms, phraseological units, translation, language technologies, online translator.